

Hrob kultury se šňůrovou keramikou z Nezabylic v severozápadních Čechách

Ke konstrukcím komorových hrobů mladšího eneolitu ve střední Evropě

A Corded Ware culture grave from Nezabylice in northwestern Bohemia
On the construction of chamber graves in the Late Eneolithic
in Central Europe

Miroslav Dobeš – Petr Limburský – Agnieszka Půlpánová-Reszczyńska

Předmětem článku je kostrový hrob kultury se šňůrovou keramikou s unikátním kamenným obložním, prozkoumaný v roce 2017 v Nezabylicích v severozápadních Čechách. Příspěvek je založen na detailním popisu náleзовé situace, doprovázeném následnými analýzami. Ty zahrnují standardní rozbor aplikované pohřebního ritu a souvisejících nálezů, se zvýšenou pozorností věnovanou problematice chronologické uzavřenosti souboru, podepřenou dvěma radiouhlíkovými daty. Dále je komentována pozice diskutovaného celku v kontextu praktik používaných při konstrukcích hrobů nejen nositeli české šňůrové keramiky, ale i obdobných skupin středoevropských. Na pozadí prezentovaných analogií je v závěru nastíněna představa o původní podobě hrobky, včetně následných postdepozičních procesů s ní souvisejících.

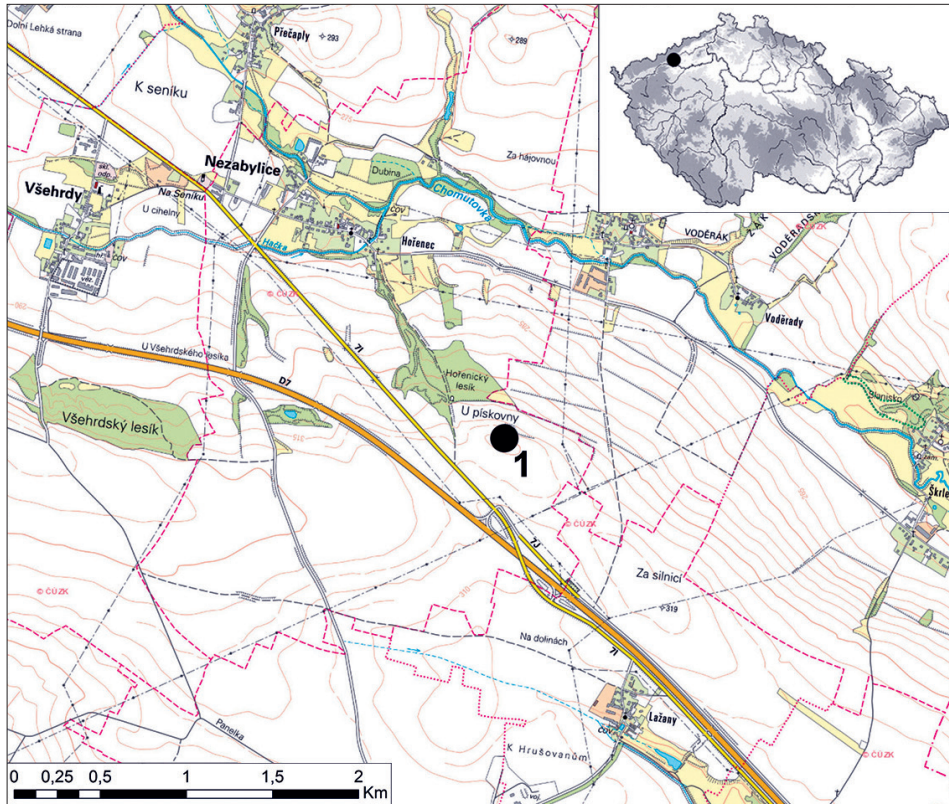
eneolit – kultura se šňůrovou keramikou – severozápadní Čechy – kostrový hrob – kamenná konstrukce

The subject of the article is an inhumation Corded Ware culture grave with a unique stone lining investigated in northwest Bohemian Nezabylice in 2017. The work is based on a detailed description of the find situation accompanied by the following analyses. These include a standard analysis of the applied burial ritual and related finds, with heightened attention being paid to the issue of the chronological homogeneity of the assemblage supported by two radiocarbon dates. Also addressed is the position of the discussed unit in the context of grave construction practices of not only the bearers of the Bohemian Corded Ware culture but also similar central European groups. Against the background of presented parallels, the conclusion outlines an image of the original form of the tomb, including the subsequent related post-depositional processes.

Eneolithic – Corded Ware culture – northwest Bohemia – inhumation grave – stone construction

1. Úvod

Kostrové hroby kultury se šňůrovou keramikou patří v Čechách k pramenně výtečně zastoupeným nálezům: v současné době je jich dle dostupných informací evidováno okolo 1200 (Neustupný 2008, 125). Pokud odhlédneme od aplikace nových metod, zejména přírodovědných, mnohdy přinášejících nové a zásadní informace, může se standardní publikace jednotlivých případů jevit jako informačně téměř zbytná, která v opakujícím se spektru nálezů a setrvalé uniformity pohřebního ritu maximálně obohatí nálezový katastr o další bod v mapě. Existují ovšem výjimky vymykající se z obrazu běžných objektů dané kultury, na které je třeba upozorňovat. K nim patří níže prezentovaný kostrový hrob s unikátní konstrukcí z Nezabylic v severozápadních Čechách.

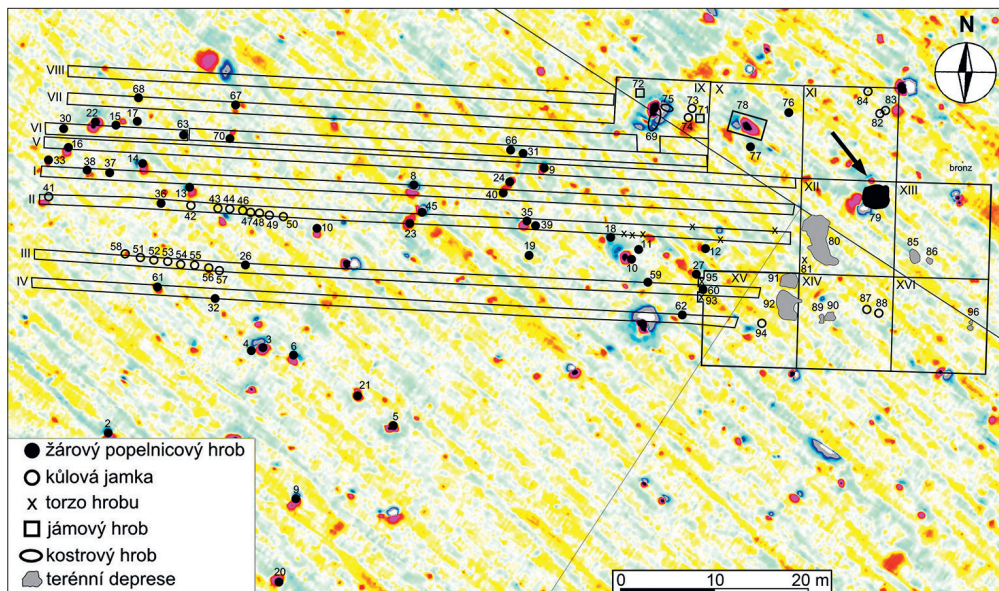
Obr. 1. Nezabylice, okr. Chomutov. Výsek z mapy 1 : 10 000, listu 02-33-23, s vyznačením polohy naleziště. Podle podkladů ČÚZK vynesl J. Šály.

Fig. 1. Nezabylice, Chomutov district. Location of site.

2. Lokalita a její výzkum

Naleziště se nachází na nevýrazném návrší vystupujícím z pravobřežní táhlé terasy říčky Chomutovky (WGS 84: 50°24'46" N, 13°29'53" E), ve vzdálenosti ca 1,2 km od jejího toku a v relativním převýšení ca 60 m nad její hladinou, v nadmořské výšce 320 m (obr. 1). Terénní dominanci polohy umocňuje masiv Krušných a Doupovských hor, pahorkatina Džbán a vrchy Českého středohoří, jež naleziště panoramaticky obkružují.

Lokalita v Nezabylicích byla objevena v roce 2010 dvěma amatéry při detektorovém průzkumu (podrobně Blažek *et al.* 2014). Její ohrožení nelegální činností a opakované naorávání mělce zahloubených pravěkých objektů posléze vedlo k systematickému terénnímu výzkumu, včetně souvisejícího podrobného geofyzikálního průzkumu (Půlpánová-Reszczyńska – Půlpán – Křivánek 2017, 124–126). Ten proběhl na ploše 3,3 ha a doposud prokázal přítomnost mnoha desítek anomálií s vysokými amplitudami měřeného gradientu intenzity magnetického pole, které naznačily přítomnost početných archeologických objektů (detail celkového měření viz obr. 2; viz též Půlpán – Půlpánová-Reszczyńska – Křivánek 2018). Jejich spojitost pak v 96 případech potvrdil každoroční systematický

Obr. 2. Nezabylice, okr. Chomutov. Vzájemná pozice výsledků magnetometrického měření, sond a různých typů archeologických objektů, v tom i žárových hrobů z doby římské. Hrob kultury se šňůrovou keramikou, č. obj. 79, je zvýrazněn černou výplní a šipkou. Geofyzikální měření provedl R. Křivánek, archeologickou situaci vynesl J. Šály, upravila B. Hružová.

Fig. 2. Nezabylice, Chomutov district. The mutual position of the results of magnetometric measurements, trenches and various types of archaeological features, including cremation graves from the Roman Iron Age. The Corded Ware culture grave (feature no. 79) is highlighted in black with an arrow. Geophysical measurements were performed by R. Křivánek.

výzkum, který v lokalitě probíhal od roku 2011 v rámci mezinárodního projektu (obr. 2).¹ Drtivou většinu prozkoumaných situací tvořily různé typy funerálních objektů ze starší doby římské (Blažek *et al.* 2014; Půlpánová-Reszczyńska – Půlpán – Ondráčková 2017; Půlpánová-Reszczyńska 2018), staršímu období spolehlivě patřily pouze dva kostrové hroby.² První z nich, s dětským pohřbem uloženým v kamenné skřínce, byl datován do středodunajské mohylové kultury (Půlpán – Půlpánová-Reszczyńska – Křivánek 2018, 646). Druhým je níže představený hrob kultury se šňůrovou keramikou, č. obj. 79 (obr. 3–7).

3. Nálezová situace a nálezy z kostrového hrobu

Kostrový hrob, objekt č. 79, se při geofyzikálním měření projevil jako výrazná a pevně ohraničená anomálie, podmíněná výskytem značného množství kamenů v jeho zásypu, jak se později ukázalo při výzkumu v roce 2017.

¹ Výzkum proběhl pod vedením A. Půlpánové-Reszczyńskiej z Institutu archeologii Uniwersytetu Rzeszowského a M. Půlpána z Ústavu archeologické památkové péče severozápadních Čech v Mostě.

² Podle výsledků geofyzikálních průzkumů lze předpokládat, že se na zkoumané ploše může vyskytovat větší počet hrobů ze staršího pravěku.

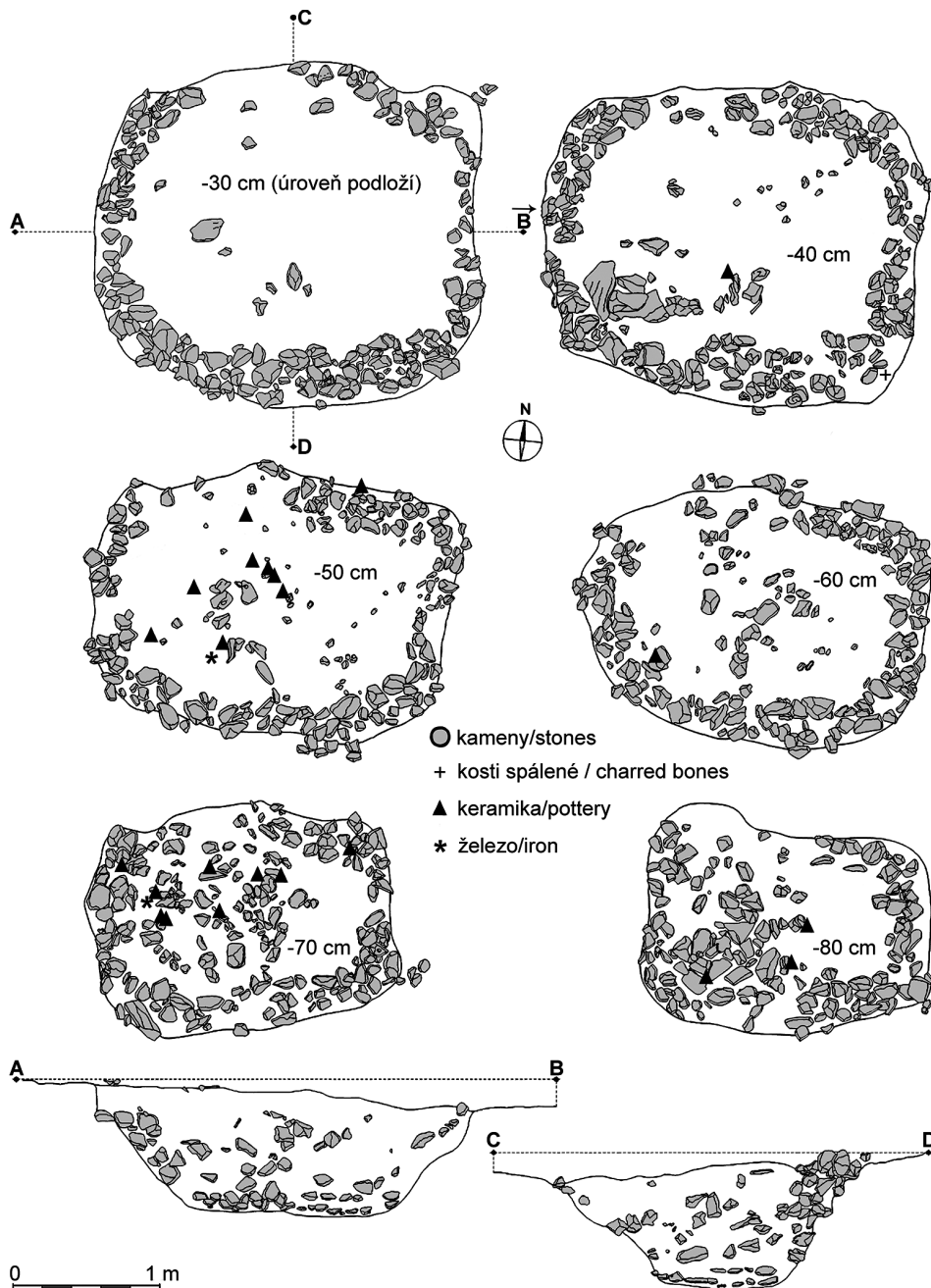
Obr. 3. Nezabylice, okr. Chomutov, obj. č. 79. Počáteční fáze odkryvu hrobu kultury se šňůrovou keramikou. Foto na obr. 3, 6, 7 M. Půlpán.
Fig. 3. Nezabylice, Chomutov district, feature no. 79. Initial phase in the excavation of the Corded Ware culture grave.

Před odkyvem byl proveden plošný průzkum detektorem kovů, při němž byly evidovány artefakty z doby římské a několik recentních předmětů. Poté bylo strojně sejmuto svrchních 20 cm ornice, zbylých 10 cm nadloží pak bylo začištěno ručně. Objekt byl v půdoryse zdokumentován a následně rozdělen na čtyři pravidelné sektory s osami orientovanými ve směru hlavních světových stran (obr. 3). Jeho výplň pak byla odebrána mechanickými vrstvami po 10 cm, a to nejprve v rámci dvou protilehlých sektorů (severovýchodního a jihozápadního) až do hloubky 90 cm od stávajícího povrchu pole. Po dokumentaci profilů byly stejným způsobem snižovány i zbylé dva sektory. Poté byl objekt až do dna zkoumán celoplošně. Kresebná a fotografická dokumentace byla prováděna průběžně po odebrání každé mechanické vrstvy, přičemž v jejím rámci byl prostorově fixován každý artefakt zjištěný v příslušné části výplně (viz obr. 3–5). Jednotlivé hloubkové úrovně objektu byly průběžně nivelovány, celkové geodetické zaměření bylo realizováno pomocí GPS stanice (měřil J. Šály, ÚAPPSZČ Most). Po ukončení výzkumu bylo do objektu vráceno kamenné obložení a sonda byla zahrnuta mechanizací. Další nálezy jsou uloženy v ÚAPPSZČ Most, v. v. i.

Hrobová jáma č. obj. 79 se po začištění na úroveň podloží³ vyrýsovala v podobě obdélníku se zaoblenými rohy o rozměrech 260 × 230 cm, orientovaného delší osou ve směru východ-západ. Její stěny se svažovaly zhruba pod úhlem 45° až k plochému dnu o rozměrech 155 × 85 cm, přičemž v hloubce 30–40 cm byl podél nich evidován zhruba 40 cm široký schodovitý ústupek. Od povrchu až na dno byly obloženy křemennými valouny různých velikostí, které na sebe byly velmi těsně naskládány v šířce 30–50 cm. Souvislé obložení stěn bylo narušeno pouze v severozápadním sektoru.

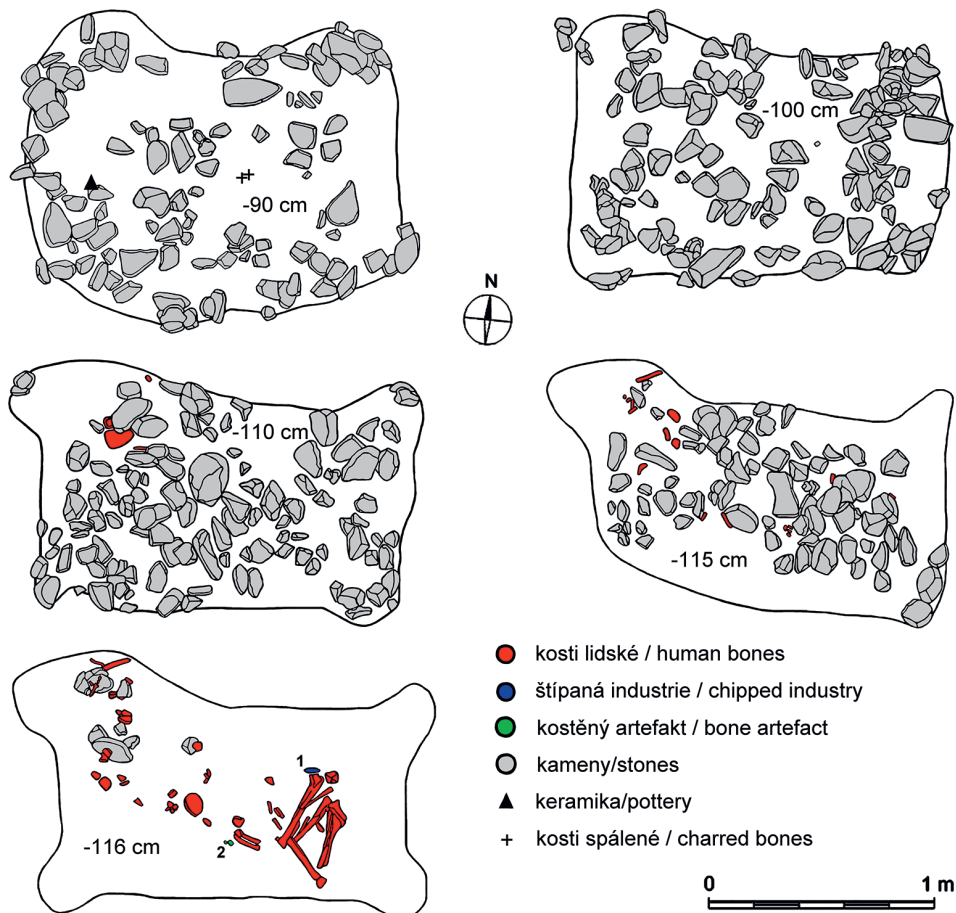
V úrovni skrývky byla hrobová jáma uvnitř kamenného obložení vyplněna převážně sytou černou a hutnou hlínou, kombinovanou s občasnými shluky kamenů. Skupiny valounů začaly zhruba od hloubky 70 cm vytvářet souvislejší zával, který z velké části vyplňoval zbytek jámy až na dno s pohřbem (viz obr. 3–6). Množství kamenů vyzvednutých z její výplně bylo možné odhadnout zhruba na 2 m³. V rozích, mírně předsunutých před vlastní obrys hrobové jámy, byly ve dně zjištěny čtyři zahlobeniny připomínající sloupové jámy, o průměru 20–25 cm a částečně obložené několika menšími kameny (obr. 5 dole).

³ Podloží v lokalitě tvoří hutný a kompaktní jíł naoranžovělé barvy žíhaný černými žilkami.

Obr. 4. Nezabylice, okr. Chomutov, obj. č. 79. Dokumentace různých půdorysných úrovní a profilů hrobu kultury se šňůrovou keramikou. Kreslila Š. Martinková.

Fig. 4. Nezabylice, Chomutov district, feature no. 79. Documentation of various ground plan levels and profiles of the Corded Ware culture grave.

Obr. 5. Nezabylice, okr. Chomutov, obj. č. 79. Dokumentace různých půdorysných úrovní ve spodní části hrobu kultury se šňůrovou keramikou. Kreslila Š. Martinková.

Fig. 5. Nezabylice, Chomutov district, feature no. 79. Documentation of various ground plan levels in the lower part of the Corded Ware culture grave.

Na dně hrobu, v hloubce 116 cm od stávajícího povrchu, spočívaly fragmenty skeletu, konkrétně jen části lebky a horních a dolních končetin (z nich pořízeno ^{14}C datum Poz-109973, viz obr. 9). Ve východní polovině hrobu byly v anatomické poloze zachovány silně skrčené dolní končetiny, svědčící pro pohřeb na pravém boku. Zlomky lebky a horních končetin, identifikované v západní části, byly silně dislokované (obr. 5 a 7).

Skelet patří dospělému jedinci neurčitelného pohlaví (dle některých anatomických prvků spíše muži), který zemřel ve věku 30–50 let (*adultus II – maturus I*), soudě dle stupně obliterace lebečních švů. Identifikovány byly dvě výraznější patologické změny, a to artróza (pravděpodobně postraumatického rázu) v oblasti vazivového spojení mezi levou lýtkovou a holenní kostí (*syndesmosis tibiofibularis*), a dále dobře zhojená zlomenina u pravé druhé zápěstní kůstky. Ani jedna z patologií neměla významný vliv na hybnost končetin.⁴

Ve stejné úrovni jako zbytky kostry a poblíž ní byly objeveny pouze nálezy 1–2, zbylé se nacházely ve výplni nad ní:

1 – čepel bez sekundární úpravy zhotovená ze silicitu glacienních sedimentů, o rozměrech 79 × 20 × 5 mm a hmotnosti 11 g.⁵ Nalezena na dně (– 116 cm) u dolních končetin (resp. zhruba u zbytků pánve) pohřbu, bulbem směrem ke dnu a k východu. Sáček 59/17, *obr. 5: 1 a 8: 5*.

2 – kostěný artefakt dochovaný ve dvou malých fragmentech o max. rozměrech 19 a 27 mm a tloušťce 3 mm, zdobený šikmými rytými liniemi, vyrobený nejspíše z ploché kosti typu mandibuly ze savce velikosti prasete či ovce.⁶ Bližší druhové určení není možné, jistě však nejde o paroh. Menší zlomek byl využit na radiouhlíkové datování, viz vzorek CRL-19317, *obr. 9*. Oba úlomky byly nalezeny při fragmentech kostry na dně (– 116 cm). Sáček 58/17, *obr. 5: 2 a 8: 1–2*.

3 – horní část hrdla poháru s dochovaným okrajem (Ø 120 mm), zdobeného trojnásobnými liniemi otisků šňůry (8 otisků na 30 mm). Povrch lehce korodovaný, černý a okrový, téměř bez slídy v keramickém těstě. Zlomek byl nalezen mezi kameny poblíž severozápadního rohu hrobové jámy, v hloubce 70 cm od povrchu. Sáček 43/17, *obr. 8: 4*.

4 – terminální část čepelky bez sekundární úpravy z křemence typu Skršín, o rozměrech 35 × 13 × 4 mm a hmotnosti 3 g. Byla nalezena v ornici v sousední sondě XI, čili ve volné souvislosti s diskutovaným objektem (viz *obr. 2*). Sáček 70/17, *obr. 8: 3*.

5 – ve výplni hrobové jámy, zejména nad kamenným závalem, se nacházelo více než 20 fragmentů keramiky, kromě obecně pravěkých těž prokazatelně z doby římské, se kterou nejspíše souvisí i úlomky spálených kostí a železných předmětů objevené tamtéž (k detailnímu umístění nálezů viz *obr. 4–5*).

4. Vyhodnocení

4.1. Alternativní stáří objektu a chronologická uzavřenost souboru z jeho výplně

Pohřeb ve skrčené poloze na pravém boku, lebkou k západu, v kontextu rovnoběžkové orientace hlavní osy hrobové jámy, vcelku jasně hovoří ve prospěch datování do eneolitu, přičemž v úvahu přichází kultura nálevkovitých pohárů (k jejímu pohřebnímu ritu v Čechách naposled zevrubně *Vávra – Zápotocký 2016*, 654–657), a zejména kultura se šňůrovou keramikou (*Buchvaldek 1986*, 94). Té je možné připsat čepel ze silicitu glacienních sedimentů ze dna hrobové jámy (*obr. 5: 1 a 8: 1*), která zcela zapadá do příslušného typového spektra (k charakteristice štípané industrie šňůrové keramiky viz *Vencl 1970*, 238–242, *Abb. 132; 1971*, 86, 92; *Popelka 1992*, 90, poslední shrnutí s další lit. *Dobeš et al. 2019*, 168). Ve stejné hloubce byly u kostry nalezeny dva fragmenty ozdoby z ploché kosti savce velikosti prasete či ovce, původem snad z kosti typu mandibuly (dle posouzení R. Kyseleho), zdobené jemnými paralelními rýžkami (*obr. 5: 2 a 8: 1–2*). Vzhledem k velikosti

⁴ Za antropologické určení autoři děkují J. Kuljavceové Hlavové.

⁵ Za popis a určení suroviny štípané industrie autoři děkují M. Popelkovi.

⁶ Za určení autoři děkují R. Kyselému.

Obr. 6. Nezabylice, okr. Chomutov, obj. č. 79, kultura se šňůrovou keramikou. Kamenné obložení stěn hrobové jámy po vybrání výplně. Pohled od SV.

Fig. 6. Nezabylice, Chomutov district, feature no. 79, Corded Ware culture. Stone lining of the grave pit after the removal of the fill. View from northeast.

zdrojových kostí lze sotva uvažovat o zlomcích srdcovitých pasových zápon, které jsou nejvýraznějším plochým kostěným/parohovým artefaktem šňůrové keramiky ve střední Evropě (s další lit. naposledy *Peška 2002b*, 270–276, obr. 11–13). Oba fragmenty se od nich liší i technikou výzdoby a jejím uspořádáním, neboť ornamentace na pasových záponách je ponejvíce provedena vrubořezem, s užitím hlubších trojúhelníkovitých vrypů, s motivy negativních klikatek či žebříčků (*Moucha 1958*, 66–68, obr. 20–24; *Vokolek 1981*, 432, tab. I), případně linií důlků (*Čech – Černý 1997*, 42–43, obr. 3 a tab. 12). Výzdobou paralelních rýžek se diskutovaným fragmentům blíží exemplář z Roudnice-Hracholusk (*Hájek 1959*, 293, obr. 16: 6), z mimočeských nálezů např. kusy z Nidy v Litvě a Nohry v Durynsku (*Moucha 1958*, 66, obr. 39), jejich provedení a umístění je však přece jen odlišné – oproti nezabylickému exempláři jsou na nich rýžky zřetelně kratší a těsně lemují jejich hrany. V daném kontextu by bylo možné uvažovat u plochých kostěných výrobků ještě o vrtaných terčích, ty jsou ovšem také zdobeny odlišně, a sice důlky uspořádanými do kříže či soustředných kruhů (viz *Kalábek – Peška 2006*, 89–94, obr. 14–15). Ostatní kostěná industrie kultury se šňůrovou keramikou, která mimochodem oproti výše uvedeným nálezovým kategoriím početně naprosto dominuje, sestává většinou z vrtaných zubů a jejich napodobenin, v menší míře z korálků, jehlic a kančích klů (ze souhrnných prací např. *Gessner 2005*; *Kyselý – Dobeš – Svoboda 2019*). Konkrétní artefaktuální vazba kostěných fragmentů z Nezabylic tak zůstává neznámá, podle přírodovědného datování (viz níže, obr. 9) však nelze zpochybňovat jejich chronologickou souvislost s kulturou se šňůrovou keramikou.

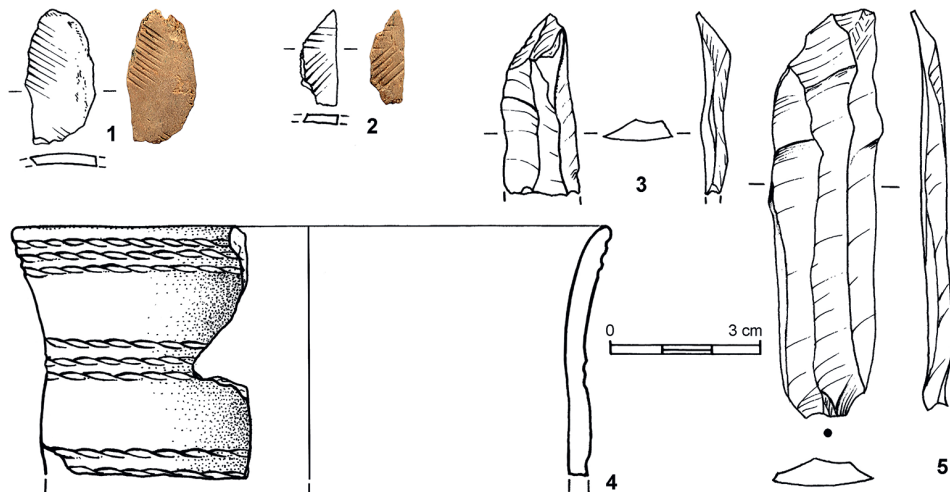
Obr. 7. Nezabylice, okr. Chomutov, obj. č. 79, kultura se šňůrovou keramikou. Snímek torza pohřbu uloženého na dně hrobu ve skrčené poloze na pravém boku, temenem lebky k západu (pohled od východu).

Fig. 7. Nezabylice, Chomutov district, feature no. 79, Corded Ware culture. Photo of the remnants of the burial on the bottom of the grave in a crouched position on the right side of the body, with the crown of the skull facing west (view from east).

Za kulturně jednoznačně určitelný zlomek je třeba považovat typicky zdobené hrdlo nádoby, které bezpečně patří kultuře se šňůrovou keramikou. Vzhledem k ornamentaci, průměru hrdla (120 mm) a profilaci stěny (*obr. 8: 4*) lze v intencích typového spektra české facie této kultury uvažovat o fragmentu poháru, džbánovitého poháru, případně pohárovitého džbánu. Pásová výzdoba sestávající z trojitých otisků šňůry je v českém kontextu příznačná pro třetí, čili lokální typologicky nejpokročilejší nálezovou skupinu (viz *Buchvaldek 1986*, 89–105, *obr. 45–46*). S přihlédnutím k dokladům opakovaných kontaktů mezi českou a středoněmeckou šňůrovou keramikou (*Buchvaldek 1981*) nelze zcela pominout ani původ zlomku z jiného tvaru, např. amfory (srov. *Buchvaldek 1986*, 25, 42, *obr. 34* – amfory „Schraplau“ typu A10 a další), které ovšem vzhledem k popsání uspořádání ornamentace rovněž patří lokálnímu vývoji.

Prvoplánovou chronologickou souvislost nálezů z hrobové jámy silně narušuje přítomnost dalších artefaktů v její výplni. Až do hloubky 90 cm od úrovně skrývky v ní byly evidovány další drobné předměty, a sice zhruba dvacet střepů, z nichž některé, spolu se zlomky železa a pravděpodobně i spálených lidských kostí, patří starší době římské

Obr. 8. Nezabylice, okr. Chomutov, obj. č. 79. Nálezy z hrobu kultury se šňůrovou keramikou. 1–2 zlomky kostěného artefaktu, ze dna objektu; 3 zlomek čepelky, z ornice nad objektem; 4 hrdlo poháru, z výplně, v hl. 70 cm od úrovně skrývky; 5 čepel ze dna objektu. Kresba H. Jonášová, foto M. Dobeš, sestavila B. Hružová.

Fig. 8. Nezabylice, Chomutov district, feature no. 79. Finds from the Corded Ware culture grave. 1–2 fragments of a bone artefact from the bottom of the feature; 3 fragment of a blade from the topsoil above the feature; 4 neck of beaker from the fill at a depth of 70 cm below the original surface level; 5 blade from the bottom of the feature.

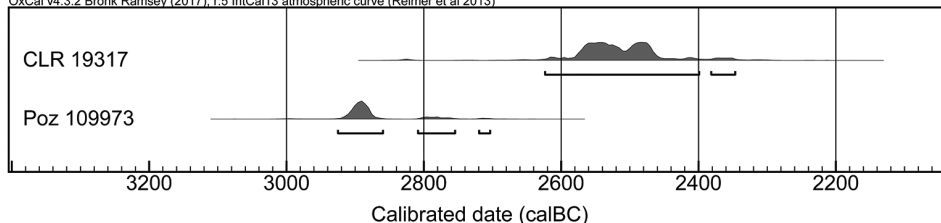
(viz obr. 4–5). Jejich přítomnost lze rozumně vysvětlit pouze sekundárním zásahem do náspu předpokládané mohyly navršené nad popisovaným hrobem, který umožnil průnik artefaktů z dotčených situací z jejího pláště a povrchu, v tom i žárových hrobů z doby římské (k dochovanému torzu žárového pohřebiště viz *Půlpánová-Reszczyńska 2018*, prostorový vztah všech situací zachycuje zdejší obr. 2). Sekundární vkop tak lze datovat do doby římské a mladších období, přičemž účel akce zůstává nejasný – lze spekulovat o rituálních důvodech časově souvisejících s užíváním žárového pohřebiště, současné a mladší snaze motivované vyloupením centrálního hrobu, případně i o novodobé, v pramenech neregistrované archeologické akci, vedené do středu tehdy ještě viditelné mohyly.

Výše uvedené okolnosti pochopitelně relativizují i souvěkost artefaktů s větší či menší mírou pravděpodobnosti datovaných do kultury se šňůrovou keramikou. Podle polohy na dně by s pohřbem tamtéž měly souviset pouze čepel a fragmenty kostěného artefaktu (obr. 7: 1, 2; 8: 1, 2, 5). Zlomek hrdla poháru/amfory (obr. 8: 4) nalezený v hloubce 70 cm, víceméně nad kamenným závalem zřejmě ze zřícené konstrukce stropu hrobky (blíže viz kap. 5), by tak měl pocházet z mladší situace zapuštěné do pláště předpokládané mohyly, z níž se do výplně hrobu dostal až po více než dvou tisíciletích spolu s artefakty doby římské.

Popsanému výkladu by neodporovala ani pozice nálezů z hlediska vnitřní chronologie dané kultury. Zatímco akeramické pohřby vybavené většinou pouze sílexovými čepelkami spadají dle stávajícího stavu poznání spíše do staršího období dané kultury, kde v případě dochování mohylového náspu tvoří primární, stratigraficky nejstarší pohřby (tzv. skupina Kalbsrieth ve středním Německu, *Fischer 1953*, 168; *Mildenberger 1953*, 89–90; k datování českých případů daného typu viz *Buchvaldek 1967*, pozn. 165 na str. 104; *Neustup-*

Lokalita	Objekt	Vzorek	¹⁴ C BP	¹⁴ C BC 1σ	¹⁴ C BC 2σ	Specifikace
Nezabylice	79	Poz-109973	4260±35	2908-2878	2925-2705	Homo, dlouhá kost, na dně objektu
Nezabylice	79	CRL-19317	3989±44	2569-2469	2623-2348	artefakt obr. 8:2, kost zvířecí, na dně objektu

OxCal v4.3.2 Bronk Ramsey (2017); r:5 IntCal13 atmospheric curve (Reimer et al 2013)

Obr. 9. Nezabylice, okr. Chomutov, obj. č. 79. Radiouhlíková data z nálezů souvisejících s kostrovým hrobem kultury se šňůrovou keramikou a jejich kalibrační diagram. Podle dat z laboratoří v Poznani a v Praze (T. Goslar, I. Světlík) sestavili M. Dobeš a P. Limburský.

Fig. 9. Nezabylice, Chomutov district, feature no. 79. Radiocarbon dates from finds related to the Corded Ware culture inhumation grave and their calibration diagram. According to data from labs in Poznań and Prague (T. Goslar, I. Světlík).

ný – Smrž 1989, 336–337; Dobeš – Limburský 2013, 108), náleží střep s pásy trojitých otisků šňůry bezpečně lokální, tedy typologicko-chronologicky poslední skupině v Čechách (i ve středním Německu, příslušné odkazy výše).

4.2. Radiouhlíkové datování objektu

Nálezy obsahující organickou složku, čili v našem případě vzorek kostry a fragmenty kostěné ozdoby (viz obr. 9), byly podrobeny přírodovědnému datování. Výsledná data se svými intervaly vůbec neprotínají. Jejich vzájemný poměr lze v zásadě interpretovat dvěma způsoby.

Za předpokladu, že prezentované časové intervaly obou dat odrážejí skutečné stáří vzorků, spadá první z nich (Poz-109973, z lidské kostry) v českém kontextu na konec středního eneolitu (tedy kultury řivnáčské a kulovitých amfor) a samotný počátek kultury se šňůrovou keramikou (k jednotlivým intervalům již *Neustupný 1969*, 802, fig. 2, tab. 1, stávající chronologická kostra viz *Neustupný 2013a*, 14, tab. 2; *2013b*, 132). Detaily pohřebního ritu pak svědčí pro poslední jmenovanou, stejně jako sílexová čepel nalezená u kostry (viz kap. 4.1, obr. 7: 1 a 8: 5), i když zcela nelze vyloučit ani kulturu kulovitých amfor. V kostrových hrobech její západní větve, která by nejspíše připadala v úvahu, se sice občas čepel vyskytují (*Beier 1988*, 32–33, 155, v tom i kusy se spornými nálezovými okolnostmi, např. ze saské Freirody, viz *Weber 1964*, 106–108, 165, Abb. 22: 2), zpravidla však jde o artefakty jiných forem, přičemž v Čechách nejsou v daných celcích zatím doloženy vůbec (viz *Dobeš 1998*). Chronologické rozpětí data zasahujícího do staršího období kultury se šňůrovou keramikou by pak odpovídalo předpokládané pozici akeramických hrobů (k absolutním datům celků tohoto typu v české šňůrové keramice *Dobeš – Limburský 2013*, 103–108, obr. 49–52). Hodnota získaná z fragmentu kostěné ozdoby sice spadá jednoznačně do horizontu diskutované kultury, zcela se ovšem míjí s předchozím datem.

Při platnosti výše uvedeného by tak svědčila pro mladší zásah, v zásadě alespoň částí intervalu chronologicky odpovídající zlomku poháru z výplně nad kostrou (*obr. 8: 4*).

Druhá varianta vychází z předpokladu, že uložení těla a obou přídavek (silex a zlomky kostěné ozdoby, *obr. 8: 1–2, 5*) jsou výsledkem jedné události. V tomto ohledu se jako možné řešení disproporce nabízí interpretace hodnot získaných na pohřebišti v Ostorfu v Meklenbursku, kde byly z těchto hrobů radiouhlíkově analyzovány jak lidské kosterní pozůstatky, tak artefakty ze zvířecích kostí. Rozdíl mezi oběma typy pramenů v jednotlivých celcích činil po kalibraci někdy i více než 500 let, přičemž lidské pozůstatky vycházely jako starší. Podle archeologických souvislostí však reálnému stáří odpovídají data ze zvířecích kostí, které navíc vytvářejí chronologicky relativně sevřený interval. Příčina takových rozdílů je na základě analýzy stabilních izotopů hledána v typu stravy, kterou se tamější lidská populace živila. Její významný podíl měly tvořit sladkovodní ryby (lokality se nachází uprostřed Ostorfského jezera na ostrově Tannenwerder), které v potravním řetězci ovlivňují výsledek radiouhlíkového datování pozůstatků konzumentů – naměřená data jsou „starší“ než by reálně měla být (tzv. rezervoárový efekt, *Olsen – Heinemeier 2010; Lübke – Lüth – Terberger 2010*). Podobný typ závislosti nelze pochopitelně vyloučit ani u jiných pravěkých komunit, přičemž právě počátky kultury se šňůrovou keramikou v současné době poskytují indicie pro podobné úvahy. Dle současných výzkumů totiž šlo o populaci, která neměla s předchozím místním neoliticko-eneolitickým zemědělským substrátem geneticky nic společného (např. *Haak et al. 2015; Kristiansen et al. 2017*). Šlo o příchod z východu, zejména v případě mužů (což je i případ z Nezabylic), s možnými vlastními potravními návyky a dalšími faktory, které mohou ovlivňovat naměřené radiouhlíkové stáří jednotlivých pohřbů. Možnost je to sice hypotetická, neboť soustavnější analýzy stabilních izotopů, které by mohly přispět k jejímu objasnění, v tomto případě chybějí, s danou interpretační variantou je však třeba počítat.

4.3. Hrobové jámy kultury se šňůrovou keramikou v Čechách a jejich úpravy

Poprvé se podrobněji typům hrobů v Čechách věnoval *M. Buchvaldek (1967, 64–67)*, přičemž na základních parametrech jím podané charakteristiky lze sotva co měnit. Stejně jako tehdy představují i dnes naprosto převažující formu těchto objektů prosté obdélné až oválné jámy, které se dochovaly v podobě plochých hrobů, většinou bez jakýchkoli dalších úprav či stop po konstrukci. Velké vzdálenosti mezi nimi a analogie z Moravy a Německa vedly již *J. Böhma (1941, 178)* k myšlence, že i v Čechách byly hroby kryty mohylovými násypy. V poválečné době se k této interpretaci přihlásili v různé podobě další badatelé (*Buchvaldek 1955, 220; 1967, 64–65; Neustupný – Neustupný 1960, 141; Neustupný 1965, 409*), přičemž v současné době je všeobecně přijímána (podrobná argumentace viz *Neustupný – Smrž 1989, 325*).

Původní podoba hrobů/hrobek je rekonstruována podle několika indicií, k nimž patří trvale se opakující tmavý humózní zásyp hrobových jam, poloha pohřbů a jejich přídavek, výskyt uhlíkatých vrstev či zuhelnatělých dřev ve výplni, případně takových materiálů, k jejichž mechanickým vlastnostem patří schopnost jednoduchým a účinným způsobem utěsnit různé konstrukce.

Syté černé hlinité zásypy (např. *Buchvaldek – Koutecký 1970, 191; Neustupný – Smrž 1989, 326; Dobeš – Limburský 2013, 92*), které mj. významně usnadňují identifikaci hrobů zejména na nedokonale skrytých plochách, jednoznačně svědčí proti zaházení jámy výkop-

kem, který by nutně obsahoval menší či větší množství sterilní podložní hlíny, významně se lišící barvou a v mnohých případech i strukturou (za názorný případ lze považovat hrob z Knovíze, vyhloubený do pískovcové skály a vyplněný hlínou výše popsaných vlastností, viz *Buchvaldek et al. 1997*, 125–126, obr. 14–15). Přírozený výklad popsaných situací (viz citace výše) tak spočívá v předpokládaném způsobu úpravy hrobové jámy, ve které je vytvořen různými způsoby dutý prostor, následně po sesutí/zetlení svrchního krytu konstrukce vyplněný hlínou z náspu mohyly. Ten v případě většiny hrobů sestával z pouhé ornice. Z Čech vzhledem k faktické absenci mohyl nelze uvést příslušné analogie⁷, ze sousedství se k poučným řadí hrob s dochovaným mohylovým náspem z Werbenu u Lipska, mj. se zachovaným eneolitickým půdním horizontem, sestávajícím ze 70–90 cm mocné vrstvy černozemě (*Baumann et al. 1983*).

Pro komory by mohl svědčit i občasný výskyt zetlelých dřev či uhlíků ve výplních hrobů, které jsou zpravidla interpretovány jako stopy po jejich krytu (např. *Buchvaldek 1986*, 92–93), spolu s jílovitými (bentonitovými) vrstvičkami (jejich mineralogické posouzení z Vikletic viz *Neužil 1970*) jako pravděpodobnými stopami utěsnění povalů (*Buchvaldek – Koutecký 1970*, 191–192).⁸ Kromě jednoduchých dřevěných krytů dále neupravovaných hrobových jam není vyloučen ani výskyt celodřevěných komor, příp. „domů mrtvých“ (*Totenhütte*), obdobně jako v jiných oblastech rozšíření diskutované kultury (srov. *Fischer 1956*, 117–118; *Timpel 1960*; *Peška 2002a*; *Włodarczak 2006*, 51; poslední shrnutí *Pěnička 2010*). Svědčit by pro ně mohla situace v Praze-Jinonicích, objektu 55, se čtyřmi sloupovými jámami v rozích hrobové jámy (*Buchvaldek – Kovářik 1993*, 140, obr. 37; *Buchvaldek – Popelka 1993*, 24), a snad i Praze-Řeporyjích (*Buchvaldek 1986*, 92; *Petriščíková 2018*, 239, 244, obr. 2). Dřevěnou konstrukci, nejspíše dřevěné máry (nebo komoru?), indikují též dva tmavé pruhy podél delších stěn hrobu 37 v Čachovicích (*Neustupný – Smrž 1989*, 327, obr. 33), půdorysně podobného (obloukovitými výběžky v rozích) objektu z Nezabylic.

Představu o původním vzhledu hrobů kultury se šňůrovou keramikou si lze učinit i z indicií vázaných na polohové transformace pohřbů i přídavek. Dutý prostor předpokládají poměrně časté postmortální posuny anatomicky již částečně desintegrovaných pohřbů (blíže *Neustupný – Smrž 1989*, 329; *Čech – Černý 1997*, 43–44), přičemž proti jiným důvodům této desintegrace (rituální – např. pohřby do země následující až po předchozích manipulacích s tělem, vykrádání hrobů) svědčí i občasné polohy inventáře v nepřírozených pozicích. Např. nádoby často leží na boku, případně v zásypu nade dnem, s ústím přetočeným ke dnu, patrně v důsledku pádu z jakýchsi podstavců (*Neustupný – Smrž 1989*, 329;

⁷ Pokud je odhad populace kultury se šňůrovou keramikou v Čechách řádově správný (dle něj mohlo v Čechách současně žít asi 5–10 tisíc lidí, viz *Buchvaldek 1976*, 20; *1979*, 54), pak bychom při 4% úmrtnosti a v závislosti na dalších předpokladech (třisetleté trvání dané archeologické kultury, nárok na pohřeb měl každý člen komunity, absence následných pohřbů do pláští mohyl) mohli počítat s výskytem 60–120 tisíc mohyl. Jejich drtivá většina by pak musela být rozorána či jinak snesena před nástupem archeologie – z Čech lze jmenovat pouhé tři relace o existenci mohylových náspů nad hroby dané kultury (Roztoky, Selibice, Toužetín: *Moucha 2000*; *Sklenář 2008*, 193–194, obr. 9–10).

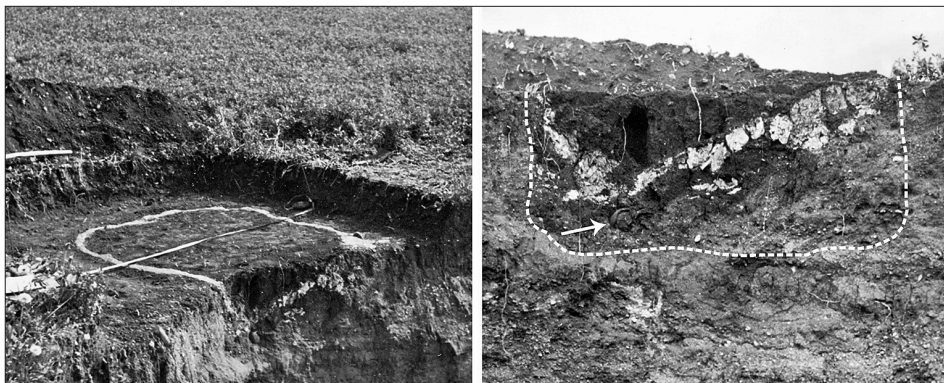
⁸ K exemplárním příkladům stop podobných úprav patří dosud nepublikovaný hrob ze Staňkovic, prokopáný R. Giesecke v roce 1942 (NZ čj. 2984/45 ARÚ AV ČR Praha). V něm byl pečlivě dokumentován a vypreparován „ein Band von lichtgrauem Ton“ o mocnosti až 18 cm, který se svažoval od okrajů hrobové jámy směrem k jejímu středu a překrýval (nedochovaný) pohřeb s výbavou, již částečně převrstvenou šterkem oderodovaným ze stěn komory a hlínou proteklou jejím krytem, viz *obr. 10*.

Dobeš – Limburský 2013, 114–121; názorný příklad z poslední doby *Dobeš et al. 2019*, 165, obr. 6: 4 a 7: 4). Dutý prostor u hrobů lze důvodně očekávat při užití většího množství konstrukčně uspořádaných kamenů, jak je tomu právě v Nezabylicích. Výskyt podobných úprav je však v Čechách vskutku ojedinělý, neboť ani ne na dvacet níže uvedených případů, mnohdy navíc sporných, připadá více než tisíc „běžných“ jámových hrobů (viz kap. 1).

I v Čechách jsou popsány pohřby ve skříňkách sestavených z kamenných desek nebo v hrobových jamách jimi překrytých, jak je tomu v Kolíně (více objektů odkrytých na pozemcích akciové lučební továrny, podrobnosti *Dvořák 1933*, 54–55; *Buchvaldek 1982*, 12–13, obr. 3–4), dále v Doksanech na ostrově sv. Klimenta (*Píř 1905*, 343, amfora „v trojnásobném kamenném obložení pevně složeném z velkých kamenných desek“), a konečně v Mostě u dolu Jan (hrob překrytý osmi deskami, *Dobeš – Buchvaldek 1993*, 211–212, obr. 16: IX/A). Hroby s kamennými závaly bývají v kontextu diskutované kultury rovněž zmiňovány (*Buchvaldek 1967*, 67), ve všech případech ovšem jde o nálezy podrobněji nepublikované, bez relevantní dokumentace, a tudíž problematické. Objekt ze Žatce, prozkoumaný H. Födischem při stavbě kasáren v Trnovanské ulici v roce 1939, byl zjevně kontaminovaný keramikou nálevkovitých pohárů, čili chronologické zařazení jeho konstrukce je nejisté (viz NZ čj. 721/74 ÚAPPSZČ Most). Nerozeznané superpozice hrobů kultur se šňůrovou keramikou a únětické lze předpokládat u dvou objektů prokopaných A. Gerstenhöferem v Tvršicích, provázených kromě keramiky prvně zmíněné kultury též bronzovou jehlicí kultury únětické (blíže *Streit 1939*, 123–125, Taf. III: 4–7), pro niž jsou právě pohřby pod kamennými závaly typické. Podobná situace byla dokumentována v 30. letech minulého století v Jaworkově pískovně v Poleradech, se dvěma hroby s nálezy obou kultur, z nichž jeden byl opatřen kamenným obložением či závalem (*Dobeš – Buchvaldek 1993*, 217–218). Kombinaci těchto dvou chronologicky odlišných elementů tak nelze vzhledem k nejasným náleзовým okolnostem vyloučit ani u hrobu (hrobů?) s kamenným závalem ze Staňkovic (poloha Krupice, viz *Streit 1939*, 123, Taf. III: 2–3). Poměrně častý „společný“ výskyt nálezu obou kultur lze nejpravděpodobněji vysvětlit využíváním totožných pohřebních areálů, tudíž i opakovaným, ba záměrným zapouštěním hrobů kultury únětické do tehdy ještě viditelných mohyl předchozí kultury se šňůrovou keramikou (z dokumentačně solidně vedených výzkumů např. více objektů z Vliněvsi: *Dobeš – Limburský 2013*, 30, 44–45, 56, 68, obr. 8, 14–16, 22, 29; nebo dokonce dvakrát superponovaný hrob starší šňůrové keramiky z Března u Loun: *Pleinerová 2000*).

Hrobové jámy s menšími valouny či lomovými kameny při stěnách se v Čechách vyskytly opět ojediněle, dle dochované dokumentace či slovního popisu však ani jednou nešlo o skutečnou plentu jako u zde publikované situace, spíše o jakýsi kamenný věnec nesouvisle lemující pohřeb. Hrob „vyznačený místy buližňíkovými kameny“ byl prokopán u Stehelčevsi v roce 1927 (*Horáková-Jansová 1931*, 90, obr. 56; *Buchvaldek et al. 1997*, 118–119, obr. 6), další podobné pohřby se našly v Praze-Bubenči (výzkum J. A. Jíry, viz *Buchvaldek – Havel – Kovářík 1991*, 157, hrob VA), Mostě (hrob s A-sekeromlatem a sílexovou čepelí z roku 1864, s další lit. *Dobeš – Buchvaldek 1993*, 212, obr. 17: XI/A), Černoučkou (*Stocký 1926*, 173, tab. LXVIII: 4) a na Staré Kouřimi (*Šolle 1954*, 738, obr. 313: 1; *Buchvaldek 1955*, 232). Starší fotograficky dokumentovaná situace pochází z Budenic/Budeniček (z roku 1910, *Buchvaldek et al. 1997*, 124–125, obr. 13: I/A a tab. 20: 5–6), která ovšem zachycuje pouze stav objektu v půdorysu, čili skutečné plášťové obložení stěn hrobu je i v tomto případě neprůkazné. U dalšího případu lze za sporný považovat popis objektu – hrob č. 4 šňůrové keramiky z Lotouše, dle výpovědi nálezců „těž opukou obložený“, byl objeven spolu s vícero hroby únětické kultury (*Felcman 1897*, 548, č. 3 na obr.; *Buchvaldek et al. 1997*, 128, obr. 17: I/A), popis vztahený k danému objektu tedy mohl být přenesený z většinového vzhledu hrobů na nalezišti. Za věrohodnější důkaz souvislejšího obložení by bylo možné dle popisu a silně schematické kresby za současného stavu bádání považovat hrob 9/63 z Vikletic („Grubenwände mit großem Gerölle ausgekleidet“, viz *Buchvaldek – Koutecký 1970*, 21, Abb. 6), čemuž ovšem příliš neodpovídá příslušná fotodokumentace zachycující pouze ojedinělé valouny při stěnách.⁹ Situace z Nezabylic tak zůstává jediným spolehlivějším dokladem popsané konstrukce v kultuře se šňůrovou keramikou v Čechách.

⁹ Viz fotoarchiv ÚAPPSZČ Most, č. negativů 1222–1224.

Obr. 10. Staňkovice, okr. Louny, hrob prozkoumaný v roce 1942 R. Giesecke. V půdoryse (vlevo) i na profilu je dobře patrná vrstva světlešedého jílu (bentonitu?), interpretovaného zpravidla jako vyplavený pozůstatek příslušného těsnění dřevěného stropu pohřební komory. Na obr. vpravo je tečkovaně zvýrazněno celkové zahloubení hrobové jámy na profilu ve stěně pískovny, šipka naznačuje polohu části inventáře. Fota z NZ čj. 2984/45 ARÚ AV ČR Praha upravila B. Hružová.

Fig. 10. Staňkovice, Louny district, grave investigated in 1942 by R. Giesecke. The layer of light-grey clay (bentonite?) that is clearly visible in the ground plan (left) and the profile is typically interpreted as the washed-out remnant of the respective seal of the grave chamber's wooden ceiling. The dotted area in the figure indicates the overall recessed depth of the pit on the profile on the sandpit wall.

4.4. Využití kamene při úpravách hrobových jam středoevropské šňůrové keramiky

Kámen coby konstrukční materiál byl ve středoevropské kultuře se šňůrovou keramikou využíván značně nerovnoměrně. Konkrétní příčina jeho prevalence či absence jistě neměla jeden důvod, např. míru dostupnosti materiálu. V tzv. staré sídelní oblasti v Čechách se u ní (a též u kultury se zvoncovitými poháry) setkáváme s úpravami z kamenů jen výjimečně, zatímco v kultuře únětické jsou ve stejném teritoriu velmi početné (Stocký 1930, 2–3; Bartelheim 1998, 162, Grafik 11). Svou roli tedy hrály spíše místní zvyklosti, formované např. předchozí pohřební tradicí, jak je tomu pravděpodobně u kultury se šňůrovou keramikou v Posáli, silně ovlivněné funerální architekturou předcházejících kultur waltternienburské, bernburské a kulovitých amfor (Fischer 1956, 90–95, 114–118, 200–201, Taf. 8). Kromě běžných hrobů vykopaných do podloží, až na výjimky (Köttichau, zbytky nezetlelého dřeva zjištěné nad pohřbem, čili nejspíše stopy po propadlém dřevěném krytu komory, Matthias 1987, 89, Abb. 8b) podobně jako v Čechách bez viditelných stop dalších úprav, tam jsou doloženy jámy překryté kamennými deskami. Existenci dutého prostoru pro uložení pohřbů dokazují standardní skříňkové hroby, tj. objekty se stěnami obloženými deskami, zpravidla z pískovce či vápence, zaklopené obdobně opracovanými kameny, přičemž lze snést indicie i pro celodřevěné hrobové schrány (*Holzschreingräber* dle terminologie U. Fischera, dokumentačně a interpretačně přesvědčivý je např. hrob z Niederhopfstedtu, viz Timpel 1960, 224–226, Abb. 1, Taf. 33; případně „dům mrtvých“ se čtyřmi výklenky v rozích hrobové jámy z Poserny, Götze 1909, 191–193, Abb. 3–5).

Specifickou formu, stojící nejbližší nezabylickému případu, představují objekty, při jejichž konstrukci byly použity menší kameny, zpravidla k obložení/vymezení stěn hrobových jam (*Mauergräber*). Vyskytují se zejména v oblasti dolní Unstruty a horního Elsteru (Matthias 1969, 10), případně v Durynsku, a to v rozličných variantách (viz Behm-Blancke

1955). Uspořádání kamenů, tvar hrobové jámy a přítomnost zuhelnatělého/zetlelého dřeva občas poukazuje na použití obou materiálů, které společně vytvářely podobu původní komory, např. u hrobů v Seifartsdorfu (*Kretzsch 1955*, 189–194, Abb. 6–8). Výskytem obloukovitých výklenků v rozích hrobové jámy, svědčících o kombinaci kamenné zídky s dřevěnými sloupy, které zřejmě nesly hlavní tíhu stropní konstrukce, se objektu z Nezabylic nejvíce podobá hrob z Bottendorfu (*Matthias 1974*, 59, Abb. 7a). Dle dostupných informací se ovšem zdá, že jako stavební materiál u nich byl použit lámáný kámen, oproti říčním valounům v Nezabylicích.

Až překvapivě mnoho společného má s nezabylickým hrobem situace odkrytá na Brüggebergu u Quedlinburgu (*Moos 2006*). V dominantní poloze na pravobřežní terase řeky Bode tam byla zjištěna již částečně snesená mohyla navršená z okolní černozemě (dnes ovál o půdorysných rozměrech 50 × 25 m, při předpokládané původní výšce 4–6 m), jejíž centrální hrob podle radiouhlíkového data (Erl-7855, 4091±52 BP, tj. 2891–2490 př. Kr. při pravděpodobnosti 2σ) spadá do kultury se šňůrovou keramikou, resp. vzhledem ke stratigraficky primární pozici typově akeramického hrobu patří úzce související skupině Kalbsrieth. Podle pečlivě vedeného výzkumu šlo v případě pohřební komory o dřevěný dům mrtvých (*Totenhaus*) se sedlovovou střechou krytou menšími deskovitými vápencovými kameny, které se posléze ze střechy sesunuly a vytvořily kolem hrobové jámy mohutný kamenný věnec plus nevýrazný zával v hrobové jámě. Do pláště mohyly, v jednom případě přímo nad primární pohřeb (*Schwerdtfeger 2006*, 106–107, Abb. 1), byly posléze zapuštěny hroby z mladší fáze kultury se šňůrovou keramikou, pro něž existují indicie i v Nezabylicích (viz kap. 4.1).

V západní části Německa, od Hesenska přes Bádensko až po Bavorsko, se kámen v hrobových konstrukcích dosud vyskytl rovněž ojediněle, v zásadě ve stejné četnosti jako stopy po nesrovnatelně obtížněji prokazatelných vestavbách dřevěných (*Heyd 2000*, 52–63; *Dresely 2004*, 100–101; *Wiermann 2004*, 47). Výjimečně jsou pozůstatky kamenných konstrukcí/závalů, případně kamenné skříňky, doloženy i v hornolužické skupině šňůrové keramiky (*Coblenz 1951*, 25, Abb. 3; *1952*, 48, 58, 65, 100; *1954*, 120, 140). U východních a severovýchodních sousedů české šňůrové keramiky, na Moravě a v Polsku, lze užití kamene v dané souvislosti konstatovat ojediněle, přičemž složitější konstrukce zatím nebyly doloženy vůbec (*Peška 2002a*, 134). Jisté formy těchto úprav je možné pozorovat pouze v Holubicích (shluk vápencových kamenů při stěně hrobu, *Čižmář 1985*, 403, 408) a Kostelci u Holešova, který se dle jednoduché Červinkovy skici blíží situaci z Nezabylic (stěny hrobové jámy hustě lemované kameny velkými jako dětská hlava, *Šebela 1999*, 79, pl. 28: 1). Z Malopolska pocházejí podobně nevýrazné doklady z Kolos a Zieloné (*Włodarczak 2006*, 52, 167, 172, tab. XXIX a XLV), přičemž ve Slezsku zcela chybějí (*Łęczycycki 2014*, 147–148).

Podobně jako v Čechách bylo i na Moravě v tomto ohledu zjevně obvyklejší použití dřeva, ve více případech s doklady složitějších komorových konstrukcí v podobě čtyř kúlů v rozích hrobů, žlabů podél jejich delších stěn či menších kúlových jamek v kombinaci se žlábkem, též zahloubených do dna podél stěn hrobových jam (souhrnně *Peška 2002a*, 132–133, tab. 1, obr. 2–3; *Stuchlík 2006*, 87; *Kolář a kol. 2011*, 65, obr. 24, tab. 36–38; *Šmíd – Matějčková 2013*, 43, 287, 293, obr. na str. 42; *Peška 2017*, 32–33). Prvky dřevěných vestaveb byly ojediněle dokumentovány i v hrobech z Malopolska (Gabułów, Kocmyrzów, Lelowice: *Włodarczak 2006*, 166–167, 169, tab. LXXVII). Patrně šlo o zastřešené konstrukce skříňkového typu budované srubovou technikou. Kolem hrobových jam byly někdy zjištěny též pravidelně rozmístěné kúlové jamky, které mohly tvořit jejich doplňkový prvek (podle *Włodarczak 2006*, 51).

5. Závěr

V kontextu výše uvedených poznatků dostává podoba a kulturní zařazení hrobu z Nezabylic přece jen jasnější kontury. Podle kombinace typologického a radiouhlíkového datování je téměř jisté, že jde o pohřeb z počátků kultury se šňůrovou keramikou, který typově odpovídá vzhledem k absenci keramického inventáře a stratigraficky primární pozici v mohyle (k tomu níže) středoněmecké „sesterské“ skupině Kalbsrieth, ve které je mj. též doloženo užití kamene jako stavebního materiálu (viz *Moos 2006*). Výskyt artefaktů z doby římské v jeho zásypu, a to dominantně nad kamenným závalem (srov. *obr. 4–5*), zároveň vrhá ostřejší světlo na zlomek pohárovitého tvaru (méně pravděpodobně amfory) lokální české šňůrové keramiky, který podle stávajících poznatků s pohřbem chronologicky nemůže souviset, neboť je jednoznačně mladší. I vzhledem k pozici nad kamenným závalem (v hl. 70 cm od skrývky) jde s vysokou pravděpodobností o pozůstatek sekundárního pohřbu zapuštěného do pláště předpokládané mohyly, který se do výplně dostal spolu s artefakty doby římské. Přirozeně lze pouze spekulovat, kdy byl následný vkop proveden. Šachty vedené na střed mohylových násypů lze očekávat po celý pravěk až současnost (zvědavost, vykrádání/hledání pokladů, sekundární pohřby, ale i neregistrované akce /nejen/ z pionýrského období archeologie). V našem případě se daný interval zužuje na dobu římskou až novověk, což mimochodem relativizuje představy o souvislosti dislokovaných pohřbů šňůrové keramiky s přechodovými rituály spočívajícími ve znovuotevírání hrobů/hrodek a příslušnými manipulacemi s pozůstatky zemřelých (*Kolář – Kala 2012, 265*), navíc oproti megalitům bez možnosti volného přístupu a krytými až několika metry mohylového násypu.

Ve světle detailů zjištěných ve středoněmeckých mohylách a poznatků učiněných při vlastním terénním výzkumu lze původní podobu hrobu dokumentovaného v Nezabylicích rekonstruovat jako komoru, jejíž stěny sestávaly z nasucho kladených kamenů a podpůrné konstrukce z dřevěných sloupů umístěných ve výklencích rohů hrobové jámy. Podle jejich dochovaných rozměrů lze soudit, že se původně jednalo o poměrně masivní kůly, o průměru ca 20–25 cm. Hrobová jáma byla zjevně kopána již s ohledem na budoucí konstrukční využití, neboť je příznačná nadstandardními půdorysnými rozměry (260 × 230 cm, srov. např. s mediánem délky mužských hrobových jam ve Vikleticích, který činí 182 cm: *Buchvaldek – Koutecký 1970, tab. na str. 191*), menší svažitostí stěn, než je u dané kategorie obvyklé (zde ca 45°), a případně i schodovitým ústupkem širokým zhruba 40 cm a lemujícím vnitřní obvod hrobové jámy v hloubce 30–40 cm. Lze předpokládat dřevěný kryt, buď plochý, či v podobě sedlové střechy, opatřený pláštěm z valounů, který se posléze po provalení stropu sesunul. Dislokace a špatné dochování skeletu se dá vysvětlit právě touto skutečností, kombinovanou s polohovými transformacemi tlejícího těla danými dutým prostorem komory.

Podle analogií a interpretace místní horizontální stratigrafie lze nad hrobem předpokládat mohylu o průměru ca 15–20 m. Absence jakýchkoli prokazatelných archeologických objektů – kůlových jamek, žárových hrobů, viz *obr. 2* – v okruhu 8–10 m okolo něj totiž nepřímou svědčí pro existenci násypu, do něhož mohly být případné archeologické objekty zapouštěny a později spolu s ním sneseny (srov. podobnou situaci v neolitických Miskovicích a eneolitickém Brandýsku, *Zápotocká 1998, 47, Abb. 10–11; Šmejda 2001; Květina et al. 2015, 505*). Podle středoněmeckých analogií mohylový násep patrně sestával dominantně z černozemě stažené z bezprostředního okolí, jak o tom ostatně svědčí jeho zbytky nad kamenným závalem v hrobové jámě (viz *obr. 3*), kam se propadl spolu s ním.

Inspiraci k výraznějšímu používání kamenů při budování hrodek kultury se šňůrovou keramikou její nositelé v Čechách nejspíše hledali v německém středním Polabí a Posálí, přičemž její pozadí mohlo mít různou podobu (původ zemřelého ze jmenované oblasti, snaha o napodobení s důrazem na výjimečné postavení zemřelého). Vazby ke středoněmecké kultuře se šňůrovou keramikou jsou z hlediska dochovaného mobiliáře i pohřebních zvyklostí ze všech okolních zemí nejužší zejména v jejím starším období (*Buchvaldek 1981*), výskyt obdobných konstrukcí tedy lze očekávat i v budoucnosti. Ukazuje se však, že jejich archeologický projev nemusí být vzhledem k absenci jednoznačně datovatelných přídavek z chronologického hlediska nápadný a na první pohled jednoznačný. To se přirozeně týká zejména akeramických celků, podstatných pro studium počátků invaze/penetrace nositelů nejstarší šňůrové keramiky do střední Evropy, což je zřejmé i nezabylický případ. Přiměřené úsilí je tak třeba věnovat nejen jejich terénnímu výzkumu, ale zejména aplikaci nezávislého přírodovědného datování (a případným dalším analýzám), bez nichž by byla výsledná informace značně kusá.

Článek vznikl v souvislosti s řešením projektu OP VVV MŠMT „Výzkum ultrastopových izotopů a jejich využití v sociálních a environmentálních vědách urychlovačovou hmotnostní spektrometrií“, reg. č. CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000728.

Literatura

- Bartelheim, M. 1998:* Studien zur böhmischen Aunjetitzer Kultur. Chronologische und chorologische Untersuchungen. Teil 1. Bonn: Habelt.
- Baumann, W. – Fritzsche, C. – Coblenz, W. – Fiedler, H. J. – Brückner, H.-P. 1983:* Stratigraphische Befunde zur Schnurkeramik in einem Grabhügel bei Werben, Kr. Leipzig. Ausgrabungen und Funde. Nachrichtenblatt für Vor- und Frühgeschichte 28, 1–10.
- Behm-Blancke, G. 1955:* Die schnurkeramische Totenhütte Thüringens, ihre Beziehungen zum Grabbau verwandter Kulturen und zum neolithischen Wohnbau. Alt-Thüringen. Jahresschrift des Museums für Ur- und Frühgeschichte Thüringens 1, 63–83.
- Beier, H.-J. 1988:* Die Kugelamphorenkultur im Mittelelbe-Saale-Gebiet und in der Altmark. Berlin: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften.
- Blažek, J. – Ondráčková, L. – Půlpán, M. – Reszeczyńska, A. 2014:* Nové žárové pohřebiště z doby římské v Nezabylicích, okr. Chomutov. Archeologie ve středních Čechách 18, 799–811.
- Böhm, J. 1941:* Kronika objeveného věku. Praha: Družstevní práce.
- Buchvaldek, M. 1955:* Příspěvek k třídění šňůrové keramiky v Čechách. Archeologické rozhledy 7, 218–242, 278–279, 286–288.
- Buchvaldek, M. 1967:* Die Schnurkeramik in Böhmen. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica monographia 19. Praha: Universita Karlova.
- Buchvaldek, M. 1976:* Erwägungen zur Bevölkerungsdichte im jüngeren Äneolithikum. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Musaica 14 (1974), 17–22.
- Buchvaldek, M. 1979:* Bemerkungen zur Bevölkerungsdichte in der Urzeit. Anthropologie. International Journal of the Science of Man 17/1, 53–54.
- Buchvaldek, M. 1981:* Zu den Beziehungen zwischen der mitteldeutschen und böhmischen Schnurkeramik. In: H. Kaufmann – K. Simon Hrsg., Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte. Teil I. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege – Beiheft 16, Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaften, 157–167.
- Buchvaldek, M. 1982:* Katalog šňůrové keramiky v Čechách I. Kolínsko a Kutnohorsko. In: Praehistorica 10. Varia archaeologica 3, Praha: Univerzita Karlova, 9–30.
- Buchvaldek, M. 1986:* Kultura se šňůrovou keramikou ve střední Evropě. I. Skupiny mezi Harcem a Bílými Karpaty. Praehistorica 12. Praha: Univerzita Karlova.
- Buchvaldek, M. – Havel, J. – Kovářik, J. 1991:* Katalogy šňůrové keramiky v Čechách VI. Praha. In: Praehistorica 17, Praha: Univerzita Karlova, 151–205.

- Buchvaldek, M. – Koutecký, D. 1970:* Vikletice. Ein schnurkeramisches Gräberfeld. *Præhistorica* 3. Praha: Universita Karlova.
- Buchvaldek, M. – Kovářik, J. 1993:* Pohřebiště se šňůrovou keramikou v Praze-Jinonicích. Doplněk ke Katalogu šňůrové keramiky v Čechách VI. In: *Præhistorica* 20, Praha: Univerzita Karlova, 119–174.
- Buchvaldek, M. – Moucha, V. – Popelka, M. – Vojtěchovská, I. 1997:* Katalogy šňůrové keramiky v Čechách XI–XIV. Kladensko, Slánsko, Kralupsko a Praha-západ. In: *Præhistorica* 22. *Varia Archaeologica* 7, Praha: Univerzita Karlova, 113–256.
- Buchvaldek, M. – Popelka, M. 1993:* Poznámky k pohřebišti se šňůrovou keramikou v Praze-Jinonicích. In: *Præhistorica* 21. *Varia archaeologica* 6, Praha: Univerzita Karlova, 21–52.
- Coblentz, W. 1951:* Hügelgräber vom Ende der Steinzeit und vom Beginn der Bronzezeit von Gaußig bei Bautzen. *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 1, 23–30.
- Coblentz, W. 1952:* Schnurkeramische Gräber auf dem Schafberg Niederkaina bei Bautzen. Mit einem Überblick über die Oberlausitzer Schnurkeramik. *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 2, 41–106.
- Coblentz, W. 1954:* Materialien zur Schnurkeramik Sachsens I. *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 4, 55–142.
- Čech, P. – Černý, V. 1997:* K pohřebnímu ritu kultury se šňůrovou keramikou a datování mladoeneolitických pasových zápon. In: *Præhistorica* 22. *Varia Archaeologica* 7, Praha: Univerzita Karlova, 41–55.
- Čížmář, M. 1985:* Hroby kultury se šňůrovou keramikou z Holubic a Tvarožné. *Archeologické rozhledy* 37, 403–411.
- Dobeš, M. 1998:* Gräber der Kugelamphorenkultur in Nordwestböhmen. *Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde* 6–7, 133–179.
- Dobeš, M. – Buchvaldek, M. 1993:* Katalog šňůrové keramiky v Čechách VIII. Mostecko. In: *Præhistorica* 20, Praha: Univerzita Karlova, 197–258.
- Dobeš, M. – Fikrlé, M. – Popelka, M. – Špaček, J. 2019:* K moravským vlivům v české šňůrové keramice. Pohřebiště v Zelenči, okr. Praha-východ. *Archeologie ve středních Čechách* 23, 157–172.
- Dobeš, M. – Limburský, P. 2013:* Pohřebiště staršího eneolitu a šňůrové keramiky ve Vliněvsí. S příspěvky Želimira Brniče, Jakuba Likovského, Miroslava Popelky, Reného Kyselého a Jaroslava Hlaváče. *Archeologické studijní materiály* 22. Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- Dresely, V. 2004:* Schnurkeramik und Schnurkeramiker im Taubertal. *Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg*, Bd. 81. Stuttgart: Theiss.
- Dvořák, F. 1933:* Hroby šňůrového typu v Kolíně. *Památky archeologické* 39, 54–55.
- Felcman, J. 1897:* *Archeologický výzkum „Údolí Svatojiřského“ a okolí. Hroby se skřenými kostrami u Loutouše. Památky archeologické a mistopisné* 17, 546–552.
- Fischer, U. 1953:* Über Nachbestattungen im Neolithikum von Sachsen-Thüringen. In: H. Klumbach Hrsg., *Festschrift des Römisch-Germanischen Zentralmuseum in Mainz zur Feier seines hundertjährigen Bestehens 1952*. Band III, Mainz: RGZM, 161–181.
- Fischer, U. 1956:* Die Gräber der Steinzeit im Saalegebiet. *Studien über neolithische und frühbronzezeitliche Grab- und Bestattungsformen in Sachsen-Thüringen. Vorgeschichtliche Forschungen. Heft 15*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Gessner, K. 2005:* Vom Zierart zum Zeichen von Identität: Soziokulturelle Betrachtungen auf der Grundlage des endneolithischen Schmucks im Mittelbe-Saale-Gebiet. *Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift* 46, 1–26.
- Götze, A. 1909:* Neolithische Gräber bei Poserna, Kreis Weissenfels. *Prähistorische Zeitschrift* 1, 188–195.
- Haak, W. – Lazaridis, I. – Patterson, N. – Rohland, N. – Mallick, S. – Llamas, B. – Brandt, G. – Nordenfjelt, S. – Harney, E. – Stewardson, K. – Fu, Q. – Mittnik, A. – Bánffy, E. – Economou, Ch. – Francken, M. – Friederich, S. – Garrido Pena, R. – Hallgren, F. – Khartanovich, V. I. – Khokhlov, A. – Kunst, M. – Kuznetsov, P. – Meller, H. – Mochalov, O. – Moiseyev, V. – Nicklisch, N. – Pichler, S. L. – Risch, R. – Rojo Guerra, M. A. – Roth, Ch. – Szécsényi-Nagy, A. – Wahl, J. – Meyer, M. – Krause, J. – Brown, D. – Anthony, D. – Cooper, A. – Alt, K. W. – Reich, D. 2015:* Massive migration from the steppe is a source for Indo-European languages in Europe. *Nature* 522, 207–211.
- Hájek, L. 1959:* Kostěná industrie otomanské kultury z Barce. *Slovenská archeológia* 7, 285–300.
- Heyd, V. 2000:* Die Spätkupferzeit in Süddeutschland. *Dokumentations- und Tafelband. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde*, Band 73. Bonn: Habelt.
- Horáková-Jansová, L. 1931:* Nové nálezy šňůrové keramiky. *Zprávy Československého státního archeologického ústavu* 2–3, 88–91, 123–124.

- Kalábek, M. – Peška, J. 2006: Pozdně eneolitický hrob se zdobeným kostěným terčem z Olomouce-Nemilan. In: Ročenka 2005. Archeologické centrum Olomouc, Olomouc: Archeologické centrum, 72–107.
- Kolář, J. a kol. 2011: Kultura se šňůrovou keramikou v povodí říčky Hané na střední Moravě. Pohřební areály z prostoru dálnice D1 v úseku Vyškov-Mořice a dalších staveb. Pravěk – Supplementum 23. Brno: Ústav archeologické památkové péče.
- Kolář, J. – Kala, J. 2012: Hrob kultury se šňůrovou keramikou z Brankovic aneb poznámky k sekundárním pohřebním aktivitám v pozdním eneolitu na Moravě. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M 17, 255–270.
- Kretzsch, H. 1955: Drei schnurkeramische Grabanlagen auf dem „Großen Steine“ bei Seifartsdorf, Landkreis Eisenberg/Thür. Jahresschrift des Museums für Ur- und Frühgeschichte Thüringens 1, 182–209.
- Kristiansen, K. – Allentoft, M. E. – Frei, K. M. – Iversen, R. – Johannsen, N. N. – Kroonen, G. – Pospieszny, Ł. – Price, T. D. – Rasmussen, S. – Sjögren, K.-J. – Sikora, M. – Willerslev, E. 2017: Re-theorising mobility and the formation of culture and language among the Corded Ware Culture in Europe. *Antiquity* 91, 334–347.
- Kvěšina, P. – Řídký, J. – Končelová, M. – Burgert, P. – Šumberová, R. – Pavlů, I. – Brzobohatá, H. – Trojánková, O. – Vavrečka, P. – Unger, J. 2015: Minulost, kterou nikdo nezapsal. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Kyselý, R. – Dobeš, M. – Svoboda, K. 2019: Drilled teeth and shell artefacts from a grave at Prague-Břežiněves and a review of decorative artefacts made from animal material from Corded Ware culture in the Czech Republic. *Archaeological and Anthropological Sciences* 11, 87–131.
- Łęczycki, S. 2014: Āneolithikum und Frühbronzezeit im Raum der Oberen Oder. Katowice: Muzeum Śląskie.
- Lübke, H. – Lüth, F. – Terberger, T. 2010: Fishers or farmers? The archaeology of the Ostorf cemetery and related Neolithic finds in the light of new data. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 88 (2007), 307–338.
- Mathias, W. 1969: Die Schnurkeramik im westlichen Mitteldeutschland. In: H. Behrens – F. Schlette Hrsg., Die neolithischen Becherkulturen im Gebiet der DDR und ihre europäischen Beziehungen. Vorträge der Tagung 1967, Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaften, 9–28.
- Mathias, W. 1974: Kataloge zur mitteldeutschen Schnurkeramik. Teil IV. Südharz-Unstrut-Gebiet. Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaften.
- Mathias, W. 1987: Kataloge zur mitteldeutschen Schnurkeramik. Teil 6. Restgebiete und Nachträge. Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaften.
- Mildenberger, G. 1953: Studien zum mitteldeutschen Neolithikum. Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Moos, U. 2006: Der Grossgrabhügel auf dem Brüggeberg und die frühen Eliten in der Schnurkeramik. In: H. Meller Hrsg., Archäologie XXL. Archäologie an der B 6n im Landkreis Quedlinburg. Archäologie in Sachsen-Anhalt – Sonderband 4, Halle (Saale): Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt, 98–105.
- Moucha, V. 1958: Příspěvek k časovému zařazení eneolitických pasových zápon. *Archeologické rozhledy* 10, 62–78.
- Moucha, V. 2000: K otázce eneolitických mohyl v Čechách. In: P. Čech – M. Dobeš eds., Sborník Miroslavu Buchvaldkovi, Most etc.: Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech etc., 167–171.
- Neustupný, E. 1965: Hrob z Tušimic a některé problémy kultur se šňůrovou keramikou. *Památky archeologické* 56, 392–456.
- Neustupný, E. 1969: Absolute chronology of the Neolithic and Aeneolithic periods in Central and South-East Europe II. *Archeologické rozhledy* 21, 783–810.
- Neustupný, E. 2008: Kultura se šňůrovou keramikou. In: E. Neustupný ed., *Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit*, Praha: Archeologický ústav AV ČR, 124–147.
- Neustupný, E. 2013a: General overview of the Eneolithic period. In: E. Neustupný ed., *The prehistory of Bohemia. The Eneolithic*, Praha: Archeologický ústav AV ČR, 11–39.
- Neustupný, E. 2013b: The Corded Ware culture. In: E. Neustupný ed., *The prehistory of Bohemia. The Eneolithic*, Praha: Archeologický ústav AV ČR, 130–154.
- Neustupný, E. – Smrž, Z. 1989: Čachovice – pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou a zvoncovitých pohárů. *Památky archeologické* 80, 282–383.
- Neustupný, J. – Neustupný, E. 1960: Nástin pravěkých dějin Československa. *Sborník Národního musea* 14, 95–221.
- Neužil, J. 1970: Die mineralogische Zusammensetzung der Füllerde und Ockerprobe aus Grab 116/1963. In: M. Buchvaldek – D. Koutecký, *Vikletice. Ein schnurkeramisches Gräberfeld*. *Præhistorica* 3, Praha: Universita Karlova, 193–194.

- Olsen, J. – Heinemeier, J. 2010: AMS dating of human bone from the Ostorf cemetery in the light of new information on dietary habits and freshwater reservoir effects. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 88 (2007), 339–352.
- Peška, J. 2002a: Hrob kultury se šňůrovou keramikou s vnitřní konstrukcí z Bystročic u Olomouce. *Pravěk NŘ* 11 (2001), 131–161.
- Peška, J. 2002b: Vybrané formy eneolitických pásových zápon v Evropě. In: I. Cheben – I. Kuzma eds., *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2001. Zborník referátov z 20. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska. Liptovská Sielnica* 9.–12. 10. 2001, Nitra: Archeologický ústav SAV, 259–281.
- Peška, J. 2017: Nová pohřebiště se šňůrovou keramikou na střední Moravě (dosavadní výsledky horizontální stratigrafie). *Přehled výzkumů* 58/1, 19–47.
- Petriščíáková, K. 2018: Hrob kultury se šňůrovou keramikou v Praze-Řeporyjích. *Archaeologica Pragensia* 24, 239–248.
- Pěnička, R. 2010: Domy mrtvých (pohřební nadzemní stavby na přelomu eneolitu a doby bronzové na Moravě). In: R. Tichý – O. Štulc eds., *Hroby, pohřby a lidské pozůstatky na pravěkých a středověkých sídlišťích. Živá archeologie – (Re)konstrukce a experiment v archeologii – Supplementum* 3, Hradec Králové: Katedra archeologie Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, 13–20.
- Příč, J. L. 1905: Z archeologického bádání r. 1904. *Nálezy v okolí Doksan. Památky archeologické a místopisné* 21, 343–350.
- Pleinerová, I. 2000: Hrob kultury se šňůrovou keramikou v Březně u Loun. In: P. Čech – M. Dobeš eds., *Sborník Miroslavu Buchvaldkovi, Most etc.: Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech etc.*, 201–204.
- Popelka, M. 1992: Chipped stone industry of Bohemian Corded-ware culture. In: M. Buchvaldek – Ch. Strahm Hrg., *Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik. Schnurkeramik – Symposium 1990. Praehistorica* 19, Praha: Univerzita Karlova, 89–94.
- Půlpán, M. – Půlpánová-Reszczyńska, A. – Křivánek, R. 2018: Přínos nedestruktivních průzkumů pro poznání dílčích struktur polykulturního funerálního areálu v Nezabylicích, okr. Chomutov. *Archeologie ve středních Čechách* 22, 645–654.
- Půlpánová-Reszczyńska, A. 2018: Cmentarzysko w Nezabylicach (okr. Chomutov, Ústecký kraj). Nowe materiały do poznania obrządku pogrzebowego na obszarze północno-zachodnich Czech w okresie rzymskim. In: B. Niezabitowska-Wiśniewska et al. eds., *Studia barbarica. Profesorowi Andrzejowi Kokowskiemu w 65. rocznicę urodzin*. Tom II, Lublin: UMCS, 86–99.
- Půlpánová-Reszczyńska, A. – Půlpán, M. – Křivánek, R. 2017: Geophysical survey and archaeological excavations at the Roman period cemetery in Nezabylice (Chomutov district, Northwest Bohemia). In: M. Dębiec – W. Pasterkiewicz eds., *Analecta Archaeologica Ressorviensia* 12. *Non-invasive Methods in Archaeology*, Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego – Institute of Archaeology Rzeszów University, 109–131.
- Půlpánová-Reszczyńska, A. – Půlpán, M. – Ondráčková, L. 2017: Bronzové vědro s obličejovými atášemi typu E 28 z pohřebiště doby římské v Nezabylicích, okr. Chomutov. *Archeologie ve středních Čechách* 21, 347–360.
- Reimer, P. J. – Bard, E. – Bayliss, A. – Beck, J. W. – Blackwell, P. G. – Bronk Ramsey, Ch. – Brown, D. M. – Buck, C. E. – Edwards, R. L. – Friedrich, M. – Grootes, P. M. – Guilderson, T. P. – Haflidason, H. – Hajdas, I. – Hatté, Ch. – Heaton, T. J. – Hogg, A. G. – Hughen, K. A. – Kaiser, K. F. – Kromer, B. – Manning, S. W. – Reimer, R. W. – Richards, D. A. – Scott, E. M. – Southon, J. R. – Turney, Ch. S. M. – van der Plicht, J. 2013: Selection and Treatment of Data for Radiocarbon Calibration: An Update to the International Calibration (IntCal) Criteria. *Radiocarbon* 55, 1923–1945.
- Schwerdtfeger, K. 2006: Der Grossgrabhügel – multikulturelle Ruhestätte über Jahrhunderte hinweg. In: H. Meller Hrg., *Archäologie XXL. Archäologie an der B 6n im Landkreis Quedlinburg. Archäologie in Sachsen-Anhalt. Sonderband 4, Halle (Saale): Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt*, 106–111.
- Sklenář, K. 2008: Mohylové pohřebiště ve Velkém háji u Roztok. *Nálezy a výzkumy 1848–1856. Archeologie ve středních Čechách* 12, 183–204.
- Stocký, A. 1926: *Pravěk země české. Díl I. Věk kamenný*. Praha: Národní museum.
- Stocký, A. 1930: Únětická pohřebiště. In: *Přátelé čsl. starožitností svému učiteli. K šedesátinám univ. prof. Dra J. V. Šimáka. Příloha Časopisu Společnosti přátel starožitností čsl. v Praze, roč. 38, čís. 2–3, Praha, 1–11*.
- Streit, C. 1939: Schnurkeramische Funde im Saazer Museum. *Mannus* 31, 113–126.

- Stuchlík, S. 2006: Úprava hrobových jam na přelomu doby kamenné a bronzové na Moravě. Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied 39, 85–100.
- Šebela, L. 1999: The Corded Ware culture in Moravia and in the adjacent part of Silesia (Catalogue). *Fontes archaeologiae Moravicae* 23. Brno: Archeologický ústav AV ČR.
- Šmejda, L. 2001: Kostel, nebo mohyla? Příspěvek ke studiu pohřebních areálů. *Archeologické rozhledy* 53, 499–514.
- Šmíd, M. – Matějčková, A. 2013: Eneolit. In: K. Geislerová – D. Parma eds., *Výzkumy/Ausgrabungen 2005–2010*, Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno, 24–49.
- Šolle, M. 1954: Neolitické osídlení Staré Kouřimě. *Archeologické rozhledy* 6, 733–739, 759, 832.
- Timpel, W. 1960: Neolithisches Holzkestengrab mit Tonverstrich von Niederhopfstedt, Kr. Sondershausen. *Ausgrabungen und Funde. Nachrichtenblatt für Vor- und Frühgeschichte* 5, 224–229.
- Vávra, M. – Zápotocký, M. 2016: Pohřebiště staršího, baalberského stupně kultury nálevkovitých pohárů a hrob kultury se šňůrovou keramikou z Kolína-Šťáralky. *Archeologie ve středních Čechách* 20, 639–660.
- Vencl, S. 1970: Das Silexgerät. In: M. Buchvaldek – D. Koutecký, *Vikletice. Ein schnurkeramisches Gräberfeld. Praehistorica* 3, Praha: Universita Karlova, 236–252.
- Vencl, S. 1971: Současný stav poznání postmesolitických štípaných industrií v Československu. In: J. K. Kozłowski ed., *Z badań nad krzemieniarstwem neolitycznym i eneolitycznym. Referaty i komunikaty przedstawione na sympozjum w Nowej Hucie dn. 10, 11 maja 1971*, Kraków: Polskie Towarzystwo Archeologiczne, Oddział w Nowej Hucie, 74–99.
- Vokolek, V. 1981: Eneolitický hrob z Plotišť n. L. a pohřebiště zvoncovitých pohárů z Předměřic nad Labem. *Archeologické rozhledy* 33, 481–485.
- Weber, V. 1964: Die Kugelamphorenkultur in Sachsen. *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 13, 73–192.
- Wiermann, R. R. 2004: Die Becherkulturen in Hessen. *Glockenbecher, Schnurkeramik, Riesenbecher. Rahden/Westf.: Leidorf.*
- Włodarczak, P. 2006: *Kultura ceramiki sznurowej na Wyżynie Małopolskiej*. Kraków: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Zápotocká, M. 1998: *Bestattungsritus des böhmischen Neolithikums (5500–4200 B.C.). Gräber und Bestattungen der Kultur mit Linear-, Stichband- und Lengyelkeramik*. Praha: Archeologický ústav AV ČR.

A Corded Ware culture grave from Nezabylice in northwestern Bohemia On the construction of chamber graves in the Late Eneolithic in Central Europe

The inhumation Corded Ware culture grave with a unique stone lining, feature no. 79, was discovered in 2017 during the excavation of a Roman Iron Age cremation cemetery (fig. 2). The burial was situated in a visually dominant position on the hilly promontory of a long terrain ridge roughly 60 metres above the valley of the Chomutovka Stream (fig. 1), in Chomutov district NW Bohemia.

Following the removal of the topsoil, the grave took form as a 260 × 230 cm rectangle whose long axis faced E-W (fig. 3). On the bottom of the pit was the torso of a poorly-preserved and partially dislocated skeleton (*adultus II – maturus I*, probably male) in a crouched position on its right side, with the skull to the west (fig. 7). A blade of Baltic flint (fig. 7: 1 and 8: 5) and fragments of a bone artefact (fig. 7: 2 and 8: 1–2) lay directly in front of the individual (these were probably not fragments of typical Corded Ware belt clasps, which are typically decorated and made from antler – both small fragments from Nezabylice come from a mandible-type bone of a mammal the size of a pig or sheep, as determined by R. Kyselý).

The walls of the grave pit sloped at an angle of roughly 45° and were continuously lined with quartz pebbles of various sizes in a width of 30–50 cm. Inside the stone lining, the grave pit was filled with dense, dark black soil with occasional clusters of stones, which began roughly at a depth of 70 cm to create a regular paving (see fig. 3–6). Four depressions reminiscent of postholes (fig. 5, below) were identified in the corners of the grave pit bottom.

More than 20 fragments of pottery were found in the fill of the grave pit, mostly above the stone paving. In addition to those of a generally prehistoric age, there were also potsherds demonstrably from the Roman Iron Age, and these were probably related to fragments of burnt bones and iron artefacts (on the detailed placement of finds, see *fig. 4–5*). A fragment of the neck (*fig. 8: 4*) of a Corded Ware beaker (less likely from an amphora) was found 70 cm below the surface between stones near the northwest corner of the grave pit.

Based on the position of the skeleton on its right side (*fig. 7*), radiocarbon dates (*fig. 9*) and the grave goods closely related to the burial (*fig. 8: 1–2, 5*), the grave belongs to the Corded Ware culture and the furnishings (an aceramic grave with a flint blade) correspond to the central German Kalbsrieth group (see *Fischer 1953, 168; Mildenerger 1953, 89–90*). The Roman Iron Age finds in the grave fill (*fig. 4–5*, see above) indicate that the grave was reopened sometime in the interval from the Roman Iron Age up to the present day (looting shaft?, an unregistered dig from the pioneering days of archaeology?). In the given context, the sherd from a beaker/amphora (*fig. 8: 4*, see also above) that very probably found its way into the fill safely belongs to the local (latest) find group of the Bohemian Corded Ware culture and which could have come from a supplemental burial made in the mound of the assumed barrow (see below). The chronological disparity between the radiocarbon date from the skeleton (*fig. 9, Poz-109973*), its archaeological dating (Kalbsrieth-type grave) and the assumed chronological position of the later Corded Ware pottery in Bohemia (c. 2500/2400 BC, see *Neustupný 2013b, 132*) can be explained in this way.

Based on their location on the bottom of the pit, only the blade and the fragments of the bone artefact (*fig. 7: 1–2* and *8: 1, 2, 5*) are related to the documented skeleton. The bone artefact was also dated using the ^{14}C method, but the results are inconsistent with the skeleton. The fragments of the bone artefact are therefore either a later intrusion or the date from the bones of the human burial are pushed further into the past, e.g., as a result of the “reservoir effect” (cf. the results of the dating of human skeletons and grave goods from animal bones in Ostorf in Meklenburg: *Olsen – Heinemeier 2010; Lübke – Lüth – Terberger 2010*).

The use of stone in the construction of the grave pit is highly unusual in the Bohemian Corded Ware culture. The predominant form of these features is a simple rectangular or oval pit preserved as flat graves, probably originally covered with barrows (cf. *Böhm 1941, 178*; for the most recent summary, see *Neustupný 2013b, 137–140*). While more than 1,200 graves of the discussed culture are known today from Bohemia (*Neustupný 2013b, 131*), a larger number of stones (more coherent wall lining, stone paving and cases) are recorded in only about twenty cases (*Buchvaldek 1967, 64–67*). The greatest parallels to the studied grave pit (and other constructions with the use of stone) are found in the central German Corded Ware culture („Mauergräber“, see *Fischer 1956, 116–117; Matthias 1969, 10; Moos 2006*), which is not surprising given the frequently declared formal similarity of these two Corded Ware groups, especially in their earlier period (*Buchvaldek 1981*).

Using all of the information above, the appearance of the grave can be reconstructed as a chamber whose walls were made of dry-stacked stones and a support structure made of wooden posts set in the corner recesses of the grave pit. A wooden cover can be assumed, either flat or gabled and covered with pebbles, which gradually fell into the grave itself as the roof collapsed. Bearing in mind parallels and an interpretation of the local horizontal stratigraphy, a barrow in a dominant position in the terrain can be assumed with a diameter of c. 15–20 m. The builders probably found inspiration for a greater use of stone in the construction in the central Elbe and Saale river regions of Germany, and the background could have taken various forms – the origin of the deceased from this territory, an attempt at imitation with an emphasis on the prominent standing of the deceased, etc.

English by *David Gaul*